

پژوهشهای حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۷

هزار و سیصد و نود و پنج - نیمسال اول

- تحلیل آثار حبس بر زندانیان زن در پرتو نظریه «قوانین تقلید» گابریل تارد
مهدی فضلی - شهین دارابی‌پناه
۵
- شهادت از راه دور (تحلیل ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی)
دکتر ابوالقاسم خدادی - علی خالدی
۳۳
- سنجش تأثیرپذیری از روانشناسی شهادت در رویه عملی دادرسی‌های شهر تهران
دکتر محمد آشوری - آسیه اکبری شارک
۵۷
- تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل کیفری: جنایت علیه بشریت؟
دکتر سید قاسم زمانی - حسین فرحی - دکتر آرامش شهبازی
۸۷
- تقارن مسؤولیت بین‌المللی فرد و دولت در قبال تجاوز
هیلتا رضائی - دکتر صادق سلیمی
۱۰۷
- جلوه‌های ترمیمی معامله اتهام در دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق
فاطمه السادات قریشی محمدی - دکتر مهدی مومنی
۱۲۵

http://jclc.sdil.ac.ir/article_41790.html

جلوه‌های ترمیمی معامله اتهام در دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق

فاطمه السادات قریشی محمدی* - دکتر مهدی مومنی**

چکیده:

دادگاه‌های کیفری بین‌المللی که مسؤؤل رسیدگی به جرایم نسل‌کشی، جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی هستند با محدودیت‌های بسیاری از جمله محدودیت در وقت و بودجه مواجه می‌باشند. در نتیجه، به تازگی برای سرعت بخشیدن به وضعیت پرونده‌های در حال بررسی، مبادرت به استفاده از روش‌هایی نموده‌اند که از دیرباز توسط مراجع قضایی ملی به کار گرفته می‌شدند. از جمله این روش‌ها، پذیرش بزهکاری و معامله اتهام می‌باشد. از همین رو دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق در دسامبر ۲۰۰۱ با تصویب قاعده ۳-۶۲ از قواعد دادرسی و ادله، نهاد معامله اتهام را به رسمیت شناخت.

از آنجا که گفتمان عدالت ترمیمی به گفتمانی رایج در بحث عدالت کیفری تبدیل شده است، در این مقاله کوشش می‌شود ضمن تعریف و شناسایی نهاد معامله اتهام، جلوه‌هایی از نفوذ عدالت ترمیمی در این نهاد را، در پرتو برخی از پرونده‌های دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق تبیین و تشریح کنیم.

کلیدواژه‌ها:

پذیرش بزه، معامله اتهام، عدالت ترمیمی، عذرخواهی، حقیقت‌جویی.

مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره ۷، نیمسال اول ۱۳۹۵
صفحه ۱۲۵-۱۳۹، تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۰۹/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۳/۲۳

* عضو هیأت علمی گروه حقوق دانشگاه پیام نور، نویسنده مسؤل

Email: Fateme.Ghoreishi@gmail.com

Email: Momeni_law@yahoo.com

** عضو هیأت علمی گروه حقوق دانشگاه پیام نور

مقدمه

مخاصمات مسلحانه در قلمرو یوگسلاوی سابق علیه مسلمانان بوسنی، یکی از بزرگ‌ترین مخاصمات در اروپا پس از جنگ جهانی دوم می‌باشد که از سال ۱۹۹۱ آغاز شد. این جنگ، منجر به مرگ ۲۰۰۰۰۰ نفر، تجاوز به عنف ۲۰۰۰۰ نفر از زنان بی‌گناه، نقل مکان اجباری دو میلیون نفر و «ظهور دوباره اردوگاه‌ها در خاک اروپا» گردید.^۱ همه این اتفاقات و حوادث، منجر به تشکیل دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق^۲ (ICTY) طی قطعنامه‌های ۸۰۸ و ۸۲۷ شورای امنیت سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۳ برای رسیدگی به موارد نقض شدید حقوق بین‌الملل بشردوستانه گردید.

این دادگاه از آغاز فعالیت خود تاکنون علیه ۱۶۱ نفر اقدام به صدور کیفرخواست نموده و برای ۱۱۷ نفر از متهمان نیز رأی صادر نموده است. در حالی که اکثریت این متهمان از قبول تقصیر خودداری کرده‌اند، تعداد ۲۰ متهم در فرایند معامله اتهام قبول تقصیر نموده که عموماً این امر از سوی دادگاه به عنوان عامل مخففه در تعیین مجازات محسوب شده است.^۳

از آغاز سال‌های ۱۹۸۰ میلادی، تحت تأثیر مطالعات بزه‌دیده‌شناختی و نیز انسان‌شناختی حقوقی، مفاهیمی چون «ترمیم، احیاء، بازسازی، اعاده، استرداد، جبران، میانجی‌گری، سازش، مصالحه، مذاکره، گفتگو، مشارکت و ...» وارد ادبیات حقوق کیفری شد. این مفاهیم از دهه ۱۹۹۰ میلادی، تحت عنوان ارکان عدالت ترمیمی مورد توجه قانونگذاران و در سال‌های اخیر نیز در چارچوب عدالت ترمیمی در اسناد منطقه‌ای و اسناد جهانی مورد توجه قرار گرفته است.^۴

دادرسی در دادگاه‌های کیفری عمدتاً مبتنی بر فرایندهای سزادهی‌اند، لذا در رسیدگی‌های این محاکم صحبت از فرایندهای ترمیمی مشکل است، اما آنگونه که گرایش بیشینه خواهان بر آن تأکید دارد می‌توان از فرایندهای سنتی کیفری نیز در راستای دستیابی به برآیندهای

1. Nancy Amoury Combs, "Procyring Guilty Pleas for a International Crimes: the Limited Influence of Sentencing *Discount*," *Vanderbilt Law Review* 59 (2006): 83.

2. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.

3. Janine Natalya Clark, "Plea Bargaining at the ICTY: Guilty Pleas and *Reconciliation*," *The European Journal of International Law* 20 (2009): 416.

۴. برای نمونه می‌توان به اسناد مصوب ارکان سازمان ملل متحد و اسناد مصوب اتحادیه اروپا اشاره نمود. "Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters", op.cit; Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings, The Council of the European Union, 2001/220/JHA, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0220:EN:NOT>

ترمیمی بهره جست. شناسایی مسؤولیت فردی بزهکاران، از بین بردن انتقام‌گیری توسط بزه‌دیدگان، ایجاد زمینه برای صلح و آشتی و ثبت و ضبط جنایات ارتکاب‌یافته، چهار کارکرد دادرسی‌های کیفری بین‌المللی هستند که از میان آنها دو کارکرد ذکرشده اخیر بیشتر مد نظر عدالت ترمیمی تلقی شده‌اند.^۵

پرسش اصلی این تحقیق این است که آیا نهاد معامله اتهام به عنوان یک فرایند سنتی کیفری می‌تواند در راستای ارزش‌های ترمیمی واقع شود و اینکه آیا دارای برآیندهای مورد نظر عدالت ترمیمی می‌باشد؟

۱- تبیین مفهوم پذیرش بزه و معامله اتهام

پذیرش بزهکاری^۶ روشی است که متهم به موجب آن پس از گفتگو و مذاکره با دادستان اتهام وارده را می‌پذیرد تا اینکه از سوی دادگاه برای وی پایین‌ترین حد مجازات در نظر گرفته شود.^۷ معامله اتهام^۸ نیز قراردادی است که در آن دادستان و متهم در خصوص نوع و میزان اتهام و میزان کیفر مورد درخواست با یکدیگر مذاکره و چانه‌زنی می‌کنند.^۹

لازم به ذکر است که معامله اتهام ویژگی رایج سیستم عدالت جنایی کامن لو است، البته تا قبل از قرن نوزدهم، معامله اتهام در دادگاه‌های بریتانیا و آمریکا ناشناخته بود چون دادگاه‌های اولیه بریتانیا روندهای دادرسی بسیار کوتاه و مختصری داشتند؛ دادستان‌ها انگیزه‌ای برای این نداشتند تا متهمان را وادار به چشم‌پوشی از حق محاکمه کنند.^{۱۰} اما با گذشت زمان و پیچیده شدن دادرسی و استفاده از وکیل و تخصصی‌تر شدن دعاوی، جلسات رسیدگی طولانی باعث گردید تا روند رسیدگی‌ها زمان‌بر و طولانی‌تر گردد. در نتیجه معامله اتهام و پذیرش تقصیر به عنوان روشی سودمند برای برخورداری از نوعی تخفیف در مجازات، توسط دادستان پیشنهاد می‌گردد. به گونه‌ای که امروزه حدود ۹۵ درصد از پرونده‌ها در آمریکا، از طریق معامله اتهام حل و فصل می‌شوند که در مقایسه با سال ۱۹۸۰، ۲۵ درصد افزایش

۵. حسین غلامی، عدالت ترمیمی (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۲)، ۳۶.

6. Guilty Plea

۷. امیرحسین نیازپور، *توافق‌ی شدن آیین دادرسی کیفری* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۰)، ۲۲۹.

8. Plea Bargaining

۹. نیازپور، پیشین، ۲۳۷.

10. Nancy Amoury Combs, "Copping a Plea to Genocide: the Plea Bargaining of International Crimes," *University of Pennsylvania Law Review* 151 (2002): 9-16.

داشته است.^{۱۱}

در سیستم حقوقی نوشته، معامله اتهام به اندازه نظام حقوقی کامن لو وجود ندارد، ولی کشورهای تابع این سیستم حقوقی نیز نمی‌توانند ادعا کنند که فاقد هرگونه توافق و مذاکره بین متهم و دادستان در خصوص اتهامات و میزان مجازات می‌باشند.^{۱۲} یکی از نکات مثبت و مهم این روش رسیدگی این است که پذیرش بزه و معامله اتهام، دادگاه‌های اروپایی را از مسؤولیت خود در خصوص بررسی صحت و سقم اعتراف و اقرار متهم و همخوانی آن با شواهد و ادله بی‌نیاز نمی‌سازد.^{۱۳} در زمینه جرایم داخلی نیز، اکثر متهمان ترجیح می‌دهند به جرم خود اعتراف کنند تا در حکم آنها تخفیف داده شود. تخفیف در میزان مجازات تا حد زیادی بر تعداد مجرمانی که به جرایم خود اعتراف می‌کنند، تأثیر می‌گذارد و در نتیجه باعث تسریع روند دادرسی و صرفه‌جویی در وقت و هزینه دادرسی خواهد شد.^{۱۴}

۲- تبیین مفهوم عدالت ترمیمی

در خصوص عدالت ترمیمی و اهداف آن می‌توان بیان داشت که در چند دهه اخیر عدالت ترمیمی به عنوان یکی از گفتمان‌های نوظهور، در صدد اصلاح نظام عدالت کیفری کلاسیک است. از همین رو مورد حمایت سیاست‌گذاران، قانونگذاران و مجریان عدالت قرار گرفته است.^{۱۵} این نوع عدالت، الگوی جدیدی در سیاست جنایی است که هدف آن احقاق حقوق بزه‌دیده و حل و فصل مسائل ناشی از وقوع بزه و ترمیم خسارت به ویژه خسارت‌های وارده بر بزه‌دیده با مشارکت فعال بزه‌دیده و بزه‌کار و جامعه محلی از طریق «گفتگو و مذاکره»^{۱۶}

11. Roza Pati, "The ICC and the Case of Sudan's Omar al Bashir: Is plea bargaining a valid option?," *U.C. DAVIS JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW & POLICY* (2009): 284.

12. Anna Petrib, "Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunals," *Chi.-Kent J. Int'l & Comp. L* 8 (2008): 6.

۱۳. برای مثال نهاد informelle Absprachen در آلمان Patteggiament در ایتالیا و Comparation Composition pénale, immediate در فرانسه مشابه نهاد plea bargaining (معامله اتهام) در آمریکا می‌باشد.

14. Petrib, op.cit., 7.

15. Combs, "Procyring Guilty Pleas for a International Crimes :the Limited Influence of Sentencing Discount," op.cit., 71.

۱۶. علی شریف‌زاده، «پیوند دادن پیشگیری از جرم به عدالت ترمیمی»، *مجله حقوقی دادگستری* ۴۸ و ۴۹ (۱۳۸۳)، ۲۸۳.

17. Negotiation

ملاقات‌های رودرو^{۱۸}، نشست‌های گروهی خانوادگی^{۱۹}، نشست‌های تعیین مجازات^{۲۰}، حلقه‌های آشتی و التیام^{۲۱} و «...» و بالاخص حس صلح و آشتی است^{۲۲}.

هدف عدالت ترمیمی، «اصلاح عدم تعادل و ترمیم روابط شکسته‌شده» است. چون درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال است که برای قربانی چه کاری باید انجام شود. در پاسخ می‌توان بیان داشت که متخلفان هم مردمی همانند ما هستند که باید به عنوان بخشی از جامعه در نظر گرفته شوند ولی باید تحت کنترل باشند تا جرم جدیدی مرتکب نشوند و از آسیب‌هایی که به بزه‌دیدگان و قربانیان وارد کرده‌اند آگاه شوند^{۲۳}.

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های عدالت ترمیمی برای نیل به این اهداف، تسهیل ارتباط رودرو بین متخلفان و قربانیان و همچنین اعضای خانواده قربانی است تا در چنین جلساتی، متخلفان برای رفتارشان حساب پس دهند و قربانیان نیز تشویق می‌شوند تا تأثیری را که جرم، روی آنها داشته شرح دهند^{۲۴}.

اینگونه ملاقات‌ها و رودرویی‌ها منجر به کشف و بازگویی حقایق در خصوص جرم از زبان بزه‌کار برای قربانی و بازماندگان شده و در نهایت پشیمانی و شرمساری بزه‌کار را به دنبال خواهد داشت.

۳- فرایند پذیرش معامله اتهام در دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی (ICTY)

اساسنامه تشکیل دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق به مسئله پذیرش بزه و تقصیر نپرداخته است. چون در آن زمان نه تنها تعداد متهمان بسیار اندک بود و نیازی به تسریع پروسه رسیدگی به پرونده‌ها حس نمی‌شد، بلکه بسیاری از دادستان‌های دادگاه، تابع نظام‌های حقوقی رومی ژرمنی بودند و در این کشورها، معمولاً برای ترغیب متهمان به اقرار هیچ تلاشی صورت نمی‌گرفت. در این خصوص قاضی کاسسه^{۲۵} در رد معامله اتهام بیان

18. Counter Visits

19. FGC (Family Group Conferencing)

20. Sentencing-Peacemaking

21. Healing Circles

۲۲. محمدرضا شادمان‌فر، «مبانی و جلوه‌های عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی» (رساله دکترای تهران:

دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۷)، ۸.

23. David Cayley, *The Expanding Prison: The Crisis in Crime and Punishment and the Search for Alternatives* (House of Anansi Press, 1998), 32.

24. Gerry Johnstone, *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*. Cullompton: William Publishing, 2.

25. Cassese

داشت: «افرادی که در جلسات محاکمه روبه‌روی ما قرار می‌گیرند همگی در مظان اتهاماتی نظیر نسل‌کشی، شکنجه، قتل، تجاوز جنسی، کشتار مردم بی‌گناه، آزار و اذیت و سایر اقدامات غیرانسانی می‌باشند. با در نظر گرفتن این موارد، تصمیم بر آن شد که هیچ‌یک از متهمانی که در مظان اتهامات این چینی قرار دارند نبایستی مشمول تقلیل مجازات گردند، حتی اگر اعتراف و اقرار آنها به روند پرونده کمک شایانی کند.»^{۲۶}

اما از زمانی که تعداد متهمان به طرز چشمگیری افزایش یافت، شورای امنیت سازمان ملل با ابراز ناراحتی از افزایش روزافزون بودجه بر دادگاه فشار آورد که جلسات محاکمه خود را ظرف چند سال آینده خاتمه دهد.^{۲۷}

دادگاه به منظور پیروی از خواسته‌های شورای امنیت، میزان تحقیقات برنامه‌ریزی شده خود را تا حد زیادی کاهش داد و ضمن آن تصمیم گرفت تا برخی از پرونده‌های خود را به دادگاه‌های ملی در بالکان واگذار نماید و تلاش کرد به کمک معامله اتهام و پذیرش بزه، به برخی از پرونده‌ها رسیدگی کند.^{۲۸} سرانجام با تعویض قاضی کاسسه و جایگزین شدن فردی از ایالات متحده، با نام قاضی مک دونالد^{۲۹} به عنوان ریاست دادگاه موارد پذیرش بزه و معامله اتهام افزایش یافت. به گونه‌ای که در ۱۳ دسامبر ۲۰۰۱ معامله اتهام در ماده ۳-۶۲ قواعد دادرسی و ادله^{۳۰} دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق به تصویب رسید.

در ابتدا علت پذیرش تخفیف مجازات و معامله اتهام را بر این مبنا توجیه می‌کردند که پذیرش بزه و تقصیر باعث صرفه‌جویی در زمان و هزینه دادگاه می‌شود. در مورد اردموویچ^{۳۱}، قاضی مک دونالد و لال چاند وهررا^{۳۲} اعلام کردند که علاوه بر موارد بیان شده، پذیرش تقصیر مانع از ایجاد ناراحتی برای شهود نیز شده است.^{۳۳}

تا اینکه از سال ۲۰۰۳ به بعد دادستان‌های دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی و قضات دادگاه زبان عدالت ترمیمی را کشف کردند؛ به عبارتی دادستان‌ها در دفاع از توافق پیش از محاکمه مخصوصاً در مواردی که تخفیف مجازات را به همراه داشت، از اصول عدالت ترمیمی استفاده کردند.

26. Petrib, op.cit., 8.

27. S.c.Res.1503,UN.SCOR,4817th mtg.3,UN.Doc.S/RES?1503, August 28, 2003.

28. Combs, "Procyring Guilty Pleas for a International Crimes: The Limited Influence of Sentencing Discount," op.cit., 84-85.

29. Mc Donald

30. Rules of Procedure and Evidence

31. Erdemovic

32. Ial Chand Vohrah

33. Erdemovic, Joint Separate Opinion of Judge McDonald and Judge Vohrah, at para 2.

دادگاه مومیر نیکولیچ^{۳۴} نشان داد که در خصوص حقوق متهمان و منافع قربانیان صرفه‌جویی در منابع و زمان نمی‌تواند اهمیت جدی داشته باشد چرا که جامعه بین‌المللی با اعتماد به دادگاه خواستار تحقق عدالت از طریق فرایند محاکمه شده است.^{۳۵}

دادگاه دراگان ابرونویچ^{۳۶} فایده و علت پذیرش توافق قبل از محاکمه را بر این مبنا توجیه کرد که باعث پیشبرد حقیقت و تقویت مصالحه و ایجاد صلح در بالکان شده است.^{۳۷}

پلاسیویچ اولین موردی بود که این منطق در آن جلوه‌گر گردید و قاضی در حکم مجازات بیلانا پلاوسیچ^{۳۸} بر نقش پذیرش بزه توسط متهم در مشخص کردن حقیقت و پیشبرد صلح و آشتی در یوگسلاوی سابق تأکید کرد.^{۳۹}

۴- معامله اتهام و ارزش‌های عدالت ترمیمی در دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی

در مدل عدالت کیفری سنتی بزه‌دیده به حاشیه رانده می‌شد و هیچ ارتباط و تعاملی میان او و بزه‌کار وجود نداشت. در حالی که در فرایند عدالت ترمیمی، امکان رو در رویی و مواجهه بزه‌دیده و بزه‌کار فراهم می‌شود که از جمله آثار آن عبارتند از: ایجاد حس ندامت و پشیمانی در بزه‌کار، عذرخواهی کردن بزه‌کار از بزه‌دیده، گفتن حقیقت و روشن ساختن زوایای مبهم آنچه که اتفاق افتاده است، ثبت وقایع و التیام بخشیدن به زخم‌های قربانیان و بزه‌دیدگان.

۴-۱- مشارکت قربانی^{۴۰}

مشارکت قربانیان و بزه‌دیدگان در فرایند رسیدگی کیفری فرصت مناسبی است برای بازگویی احساسات بزه‌دیدگان و سؤال کردن از متهمان درباره مسائلی که علاقمندند درباره آنها صحبت کنند یا درباره آن نگران هستند. بدین ترتیب قربانیان به احتمال زیاد احساس می‌کنند مورد توجه قرار گرفته‌اند. نکته دیگر این است که متهمان با این رویارویی نمی‌توانند جنایت و جرم ارتكابی خودشان را انکار کنند و از مجازات معاف شوند.^{۴۱}

34. Momir Nikolic

35. Momir Nikolic Sentencing Judgement, para 67.

36. Dragan Obrenovic

37. Obrenovic Sentencing Judgement, para 111.

38. Biljana Plavsic

39. Prosecutor v. Biljana Plavsic, para 73

40. Victim Involvement

41. Barton Poulson, "A Third Voice: A Review of Empirical Research on the Psychological Outcomes of Restorative Justice," Utah law review 15(9) (2003): 184.

در حالی که برخی از سیستم‌های قضایی ملی اجازه مشارکت به قربانیان در فرایند و رسیدگی کیفری را می‌دهند در محاکم کیفری بین‌المللی قربانیان به فراموشی سپرده شده‌اند. چنان که در دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی نیز مانند محکمه‌های نظامی بین‌المللی توکیو و نورنبرگ و همچنین رواندا قربانیان صدای مستقلی ندارند و فراموش شده هستند.^{۴۲}

طبق اساسنامه و اسناد دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی نخستین هدف از تشکیل دادگاه، تحقق عدالت و مجازات نمودن افرادی است که مرتکب نقض حقوق بشردوستانه در سرزمین یوگسلاوی سابق صرف‌نظر از سمت و مصونیتشان شده‌اند. در واقع سزا دادن و مجازات کردن مجرمان هدف اصلی می‌باشد که پاسخی برای خاتمه مصونیت برای نقض حقوق بشر و جرایم ارتكابی در طول مخاصمات مسلحانه می‌باشد. در این رویکرد مجازات مجرم نوعی عدالت را برای قربانی به همراه دارد. بنابراین قربانیان هیچ‌گونه مشارکت و دخالتی در تعقیب و مجازات مجرم در طول رسیدگی و محاکمه ندارد و در نتیجه حق بازگو کردن درد و رنجش در دادگاه و در حضور قضات را ندارند و صرفاً نقش آنها به شاهد در دادرسی‌های کیفری محدود شده است.^{۴۳}

ایراد مهم شاهد بودن این است که قربانی در جایگاه شهود، معمولاً اطلاعات خود را به دادگاه ارائه می‌کند و تعاملی با متهم ندارد. جلسه استماع مجازات در اگان نیکولیچ ارزش بالقوه تعامل قربانی - جنایتکار را نشان داد. در آن جلسه، دادستان‌ها از حبیبه هادزیچ^{۴۴}، پیرزن شصت ساله‌ای که زندانی شده بود، خواستند شهادت دهد. پسران هادزیچ در کمپ سوسیکا^{۴۵} زندانی شده بودند و آخرین باری که وی آنها را دیده بود زمانی بود که او به خارج از سوسیکا منتقل شد. در اواسط شهادت خود، هادزیچ مشخص کرده است که می‌خواهد بداند چه اتفاقی برای پسران او افتاده است، در کدام گور جمعی هستند، تا مادرشان بتواند مراسم سوگواری مناسبی برایشان برگزار کند.

بعد از مشاوره با وکیل خود، نیکولیچ به هادزیچ گفت که پسرهای وی با یک گروه چهل نفره به دبلو بردو^{۴۶} فرستاده شده و از بین رفته‌اند. نیکولیچ به وی توضیح داد که علائم

42. Mariana Pena and Gaelle Carayon, "Is the ICC Making the Most of Victim Participation?," *IJTJ* (2013): 1-2, doi: 10.1093/ijtj/ijt021.

43. Claire Garbett, "The Truth and the Trial: Victim Participation, Restorative Justice, and the International Criminal Court," *Journal Contemporary Justice Review* 16 (2013): 196, doi: 10.1080/10282580.2013.798519.

44. Habiba Hadzic

45. Suica camp

46. Debelo Brdo

شناسایی پسران وی از بین رفته‌اند اما او به خاطر داشت که یکی از آنها یک ژاکت راه‌راه و شلوار پوشیده بود و می‌توان جسد وی را از روی لباس‌هایش شناخت.^{۴۷} به نظر می‌رسد که حضور قربانی در جلسات دادرسی و تعامل وی با متهم، منجر به درگیری عاطفی، یکدلی، پشیمانی متهم و در نهایت ترمیم و التیام آسیب‌های روحی قربانی می‌گردد.

۴-۲- گفتن حقیقت^{۴۸}

حقیقت‌گویی در محاکم جرایم جنگی یکی از عملکردهای اصلی و از جمله اهداف این محاکم بین‌المللی است، چون حقیقت‌گویی در این محاکم می‌تواند به ثبت تاریخی حوادث روی داده و نقض گسترده قوانین بین‌المللی کمک کند.^{۴۹}

از همین رو در دومین حکم مجازات دراگان اردومویچ^{۵۰} قضات تأکید کردند که کشف حقیقت یک قاعده بنیادی و مرحله ضروری و اساسی برای پیشبرد آشتی و صلح می‌باشد.^{۵۱} البته، برخی حقوقدانان بر این باورند که محاکمات کیفری کیفیت بالاتری از ابراز حقایق جرایم ارتكابی را در مقایسه با ساز و کارهای غیرکیفری ارائه می‌دهند.^{۵۲} اما باعث اطاله دادرسی می‌گردند.

یکی دیگر از ایرادات وارده این است که این افشای حقیقت در واقع ناشی از معامله و توافقی است که بین متهم و دادستان در ازای کاستن از اتهامات و مجازات‌ها با اقرار و پذیرش ارتكاب جرم توسط متهم محقق می‌گردد، که البته می‌تواند منجر به کتمان حقیقت در سایر جرایم ارتكابی نیز گردد.^{۵۳} اما با همه این اوصاف می‌توان گفت که متهمانی که تقصیر خود را قبول کرده‌اند، می‌توانند حقایق را درباره جنایات ارتكابی بیان کنند که نه تنها مورد توجه قربانیان است، بلکه می‌تواند اطلاعات مهمی درباره سایر متهمان و تعقیب آنها ارائه نماید. همچنان که در دادگاه یوگسلاوی دادستان‌ها، متهمان را ملزم کردند تا اطلاعاتی

47. Prosecutor v. Dragan Nikolic, 239-247.

48. Truth-Telling

49. Petrib, "Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunals," op.cit., 11.

50. Drazen Erdemovic

51. Clark, "Plea Bargaining at the ICTY: Guilty Pleas and Reconciliation," op.cit., 424.

52. Mark J. Osiel, "Legal Remembrance of Administrative Massacre," *University of Pennsylvania Law Review* 144: 464-470.

۵۳. مهین سبحانی، «تأثیر حقوق بین‌الملل کیفری و ابتکارات ملی در گذار به عدالت انتقالی» (رساله دکترا،

تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۲)، ۱۷۰-۱۶۹.

درباره جنایات سایر افراد بدهند.^{۵۴}

در سال ۲۰۰۳، دراگان ابروونویچ^{۵۵} و مومیر نیکولیچ^{۵۶} برای هفت روز در پرونده بلاگوویچ^{۵۷} شهادت دادند و هر دو نفر شهادت خود را در جلسه استیناف کرسیچ تأیید کردند.^{۵۸}

به عنوان بخشی از توافق پیش از محاکمه، دراگان ابروونویچ و مومیر نیکولیچ در گزارش خود که شامل اسناد مفصل و طولانی درباره آماده‌سازی و اجرای قتل عام سربرنیتسا و نقش متهمان در این رویدادها بود، اطلاعات ارزشمندی را به دادستان ارائه دادند. همچنین نیکولیچ محل دو گور دسته‌جمعی را در گزارش خود مشخص نمود که برای قربانیان حائز اهمیت بود.^{۵۹}

همچنین درونجیچ^{۶۰} نیز شرح مفصلی از پاکسازی قومی و اجرای آن در منطقه براتوناک^{۶۱} در شهر گلوگوا^{۶۲} فراهم کرد. او یک سند هفتاد و یک صفحه‌ای به دادستان‌ها داد که ارزش زیادی برای پیگرد فرماندهان سطح بالا داشت و جزئیاتی را نیز برای قربانیان فراهم می‌کرد.^{۶۳}

ایراد دیگر مربوط به تمایل و علاقه زیاد متهمان به تخفیف مجازات در ازای دادن شهادت است که گاهی می‌تواند منجر به دروغ‌گویی متهمان شود. مثلاً مومیر نیکولیچ در ابتدا به دادستان‌ها گفت که وی دستور اعدام در دو شهر بزرگ ساندیک^{۶۴} و کراویسا^{۶۵} را داده است اما بعداً مشخص شد که وی اصلاً در زمان کشتار سربرنیتسا در آنجا حضور نداشته است. نیکولیچ در توجیه دروغ خود تضمین موفقیت‌آمیز بودن توافق پیش از محاکمه را ذکر نمود.^{۶۶}

در راهنمای مجازات ایالات متحده آمریکا^{۶۷} هم مقرر شده که متهمانی که مسؤول

54. Srebrenica

55. Dragan Obrenovic

56. Momir Nikolic

57. Blagojevic

58. Prosecutor v. Krstic, at 173-180.

59. prosecutor v. Momir Nikolic, at 1479.

60. Deronjic

61. Bratunac

62. Glogova

63. prosecutor v. Deronjic at 196-204.

64. Sandic

65. Kravica

66. Prosecution v. Blagojevic, at 2138-42.

67. U.S. Sentencing Guidelines

جنایات فدرال هستند می‌توانند با فراهم کردن کمک قابل توجه در تحقیقات یا پیگرد شخص دیگری که مرتکب جرم شده است، تخفیف قابل توجهی در مجازات خود بگیرند. برخی متهمان نیز اغلب در آرزوی رسیدن به تخفیف مجازات و سوسه می‌شدند که حقیقت را دستکاری کرده و یا حتی اطلاعات نادرست به دادستان ارائه بدهند.^{۶۸}

۴-۳- پشیمانی^{۶۹} و عذرخواهی^{۷۰}

اظهار پشیمانی، یک جنبه مطلوب از پذیرش بزهکاری در بسیاری از حوزه‌های قضایی است. برای مثال در ژاپن عذرخواهی و پشیمانی توسط فردی که خطای خویش را پذیرفته است به عنوان عنصر ضروری و اساسی تلقی می‌شود. اما اظهار پشیمانی در انگلستان، به عنوان یک رکن ضروری در نظر گرفته نمی‌شود.^{۷۱}

شرمسار کردن بزهکاران اگر با تلاش برای برگشت و ادغام آنان در جامعه همراه شود خود عاملی برای کنترل جرایم خشونت‌آمیز است.^{۷۲}

پشیمانی، احساس ندامت و تأسف برای فردی است که کاری را انجام داده است.^{۷۳} تعریف بهتر و جامع‌تری خصوصاً برای محاکم جرایم جنگی عبارت است از: «اولاً تجربه‌ای که مشتمل بر مجموعه‌ای از اجزای مرتبط احساس، درک، میل و خواهش که به طور خاص‌تر، شامل نوعی احساس رنج و عذاب می‌گردد، ثانیاً توسط فردی ابراز می‌شود که می‌داند کار بدی در حق فرد دیگری انجام داده است، ثالثاً آرزو می‌کند که کاش آن کار را انجام نداده بود و حالا می‌خواهد به طریقی آسیب وارده را جبران کند تا خود را از عذاب وجدان رها کند، رابعاً این تجربه پیچیده، در یک دوره زمانی روی می‌دهد و یک احساس گذرا نیست.»^{۷۴}

دادگاه‌های بین‌المللی در زمان حکم دادن، پشیمانی را به عنوان یک عامل مهم تخفیف‌دهنده، در نظر می‌گیرند تا جایی که دادگاه در وبسایت خود بخشی را به عنوان اظهار

68. Ellen Yaroshesky, "Cooperation with Federal Prosecutors: Experiences of Truth Telling and Embellishment," *Fordham L. Rev* 68 (1999-2000): 917-930.

69. Remorse

70. Apology

71. Nancy A. Combs, *Guilty Pleas in International Criminal Law*, op.cit., 146.

۷۲. حسین سمیعی نزون، مجتبی نقدی‌نژاد، «عدالت ترمیمی، شرم و بخشش»، فصلنامه علمی - ترویجی

مطالعات پیشگیری از جرم ۱۶ (۱۳۸۹)، ۲۰۱.

73. Bagaric, Amaresakara, "Feeling Sorry? Tell Someone Who Cares: The Irrelevance of Remorse in Sentencing," *The Howard Journal of Crime and Justice* 40 (2001): 364.

74. Steven Keith Tudor, "Why Should Remorse be a Mitigation Factor in Sentencing?," 761.

قصور^{۷۵} دارد که در آن قسمت، متهمان می‌توانند به صورت آنلاین در یوتیوب پشیمانی خود را از اقداماتی که انجام داده‌اند نه تنها برای دادگاه بلکه برای عموم بیان دارند. قرار دادن این اظهارات در سایت رسمی دادگاه باعث می‌شود که افراد بیشتری این اظهارات را بشنوند و در نتیجه تأثیر بالقوه مصالحه و آشتی در جامعه بیشتر شود.

مثلاً رانکو سسیچ^{۷۷} گفته است:

«بدون هیچ احساس خطایی اعلام می‌نمایم که از تمام کارهای بدی که انجام داده‌ام پشیمانم.»^{۷۸}

به همین طریق، دراگان نیکولیچ بیان کرده است:

«من از صمیم قلب توبه می‌کنم. این ندامت و پشیمانی از اعماق وجود من برمی‌آید چون من بیشتر قربانیان را می‌شناختم. می‌خواهم از این فرصت استفاده کنم و از تمام کسانی که به آنها به صورت مستقیم یا غیرمستقیم آسیب رسانده‌ام، عذرخواهی کنم...»^{۷۹}

دادگاه این اظهارات را صمیمانه دانست و آنها را به عنوان عوامل مخففه در نظر گرفت. البته تخفیف قابل توجه در مجازات می‌تواند متهمان را وادار کند تا حقایق را اشتباه نشان داده و حتی ترغیب به بیان پشیمانی و عذرخواهی دروغین کند. اما همین نگرانی‌ها در برنامه‌های عدالت ترمیمی داخلی نیز وجود دارند، در نتیجه این نگرانی‌ها نباید به عنوان مانعی در جهت اجرای برنامه‌های عدالت ترمیمی در محاکم کیفری بین‌المللی تلقی گردد.

نتیجه

به طور کلی معامله اتهام یک تأسیس سازشی برای رسیدگی به پرونده‌های کیفری است که ریشه در نظام حقوقی کامن لا دارد. منظور از آن یک نوع توافق دوسویه بین متهم و مقام تعقیب‌کننده با موضوع اتهام است، بدین شکل که در جریان چنین تعاملی، متهم با اقرار به جرم یا وعده هر نوع همکاری دیگر، مقام تعقیب‌کننده را یاری می‌دهد و در مقابل، مقام تعقیب‌کننده هم متعهد به تخفیف مجازات متهم یا تبرئه او می‌شود. از مزایای این نهاد

75. United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, <http://www.icty.org/sections/Outreach/StatementsofGuilt>

76. Statement of guilt

77. Ranko Cestic

78. Prosecutor v. Cestic, at 114-115.

79. Prosecutor v. Dragan Nikolic, para. 241.

کمکی است که در تسریع امر دادرسی و تورمزدایی از پرونده‌های کیفری در مراحل مختلف رسیدگی، می‌کند.

دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق استفاده از نهاد معامله اتهام را به دو دلیل موجه می‌داند: ۱- صرفه‌جویی در وقت و هزینه و منابع مالی دادگاه؛ ۲- تسهیل آشتی و صلح در منطقه.

هدف و توجیه دوم دادگاه در استفاده از معامله اتهام، همسو با ارزش‌های عدالت ترمیمی است.

در واقع آشتی و صلح هدف نهایی همه جوامعی است که دوران پس از کشمکش داخلی را تجربه می‌کنند. آشتی می‌تواند به معنی همزیستی، گفتگو، پشیمانی، عذرخواهی، بخشش و التیام باشد. موضوع مهم در آشتی، تلاش برای برگرداندن و احیای وضعیتی نیست که قبل از ارتکاب جرم وجود داشته است، بلکه بیشتر بازسازی روابط به روشی است که اجازه دهد افراد بتوانند در کنار یکدیگر زندگی کرده و روابط آن‌ها بهبود یابد.^{۸۰}

نهاد معامله اتهام ضمن آنکه از حجم پرونده‌ها و اطاله دادرسی و هزینه‌ها در دادگاه یوگسلاوی کاست، به حق با بازگو کردن جنایات اتفاق افتاده توسط متهمان و ابراز پشیمانی و تأثر آنها از آنچه رخ داده بود، باعث تسلی و تشفی بازماندگان و قربانیان شد. به نوعی برآیندهای مورد نظر عدالت ترمیمی را در دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی محقق ساخت که این مقاله به نمونه‌هایی از آن در پرتو سه ارزش عدالت ترمیمی یعنی «مشارکت قربانی»، «شرمساری و عذرخواهی» و «گفتن حقیقت» در پرونده‌های مطروحه در دادگاه اشاره نمود.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- سبحانی، مهین. «تأثیر حقوق بین‌الملل کیفری و ابتکارات ملی در گذار به عدالت انتقالی». رساله دکترا، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۲.
- سمیعی زوز، حسین، مجتبی نقدی‌نژاد. «عدالت ترمیمی، شرم و بخشش». فصلنامه علمی - ترویجی مطالعات پیشگیری از جرم ۱۶ (۱۳۸۹): ۲۳۰-۱۹۷.
- شادمان‌فر، محمدرضا. «مبانی و جلوه‌های عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی». رساله دکترا، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۷.
- شریف‌زاده، علی. «پیوند دادن پیشگیری از جرم به عدالت ترمیمی». مجله حقوقی دادگستری ۴۸ و ۴۹ (۱۳۸۳): ۳۰۶-۲۸۵.
- غلامی، حسین. عدالت ترمیمی. چاپ چهارم. تهران: سمت، ۱۳۹۲.
- نیازپور، امیرحسن. توافقی شدن آیین دادرسی کیفری. چاپ اول. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۰.

ب. منابع انگلیسی

- Bagaric, Mirko, and Kumar Amarasekara. "Feeling Sorry? Tell Someone Who Cares: The Irrelevance of Remorse in Sentencing." *The Harvard Journal* 40 (2001): 364-376.
- Cayley, David. *The Expanding Prison: The Crisis in Crime and Punishment and the Search for Alternatives*, House of Anansi Press, 1998.
- Clark, Janine. Natalya. "Plea Bargaining at the ICTY: Guilty Pleas and Reconciliation." *The European Journal of International Law* 20 (2009): 415-436
- Combs, Nancy. Amoury. "Copping a Plea to Genocide: the Plea Bargaining of International Crimes." *Law Review* 151 (2002): 1-158
- Combs, Nancy. Amoury. "Procyring Guilty Pleas for a International Crimes: the Limited Influence of Sentencing Discount." *Vanderbilt Law Review* 59 (2006): 67-152
- Combs, Nancy. Amoury. *Guilty Pleas in International Criminal Law*. California: Stanford University Press, 2007.
- Garbett, Claire. "The Truth and the Trial: Victim Participation, Restorative Justice, and the International Criminal Court." *Contemporary Justice Review* 16 (2013): 193-213.
- Johnstone, Gerry. *Restorative, Justice: Ideas, Values, Debates*. Cullompton: William Publishing, USA and Canada
- Osiel, Mark J. "Legal Remembrance of Administrative Massacre." *University of Pennsylvania Law Review* 144 (1995): 463-704
- Pati, Roza. "The ICC and the Case of Sudan's Omar al Bashir: Is Plea Bargaining a Valid Option?" *University of California, Davis* 15 (2009): 265-326.
- Pena, Mariana and Carayon, Gaele. "Is the ICC Making the Most of Victim Participation?" *International Journal of Transtional Justice* 7 (2013): 518-535
- Petrig, Anna. "Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunals." *Chi-Kent J. Int'l & Comp. L* (2008): 1-31

- Poulson, Barton. "A Third Voice: A Review of Empirical Research on the Psychological Outcomes of Restorative Justice." *Utah Law Review* 167 (2003): 167-203
- Prosecution v. Blagojevic, Case No. IT-02-60-T, Transcript, Sept. 29, 2003.
- Prosecutor v. Biljana Plavsic, Case No. IT-00-39&40/1-S, Sentencing Judgement, Feb. 27, 2003.
- Prosecutor v. Cesic, Case No. 95-10/1-S, Transcript, Nov. 27, 2003.
- Prosecutor v. Deronjic, Case No. IT-02-61-PT, Transcript, Jan. 28, 2004.
- Prosecutor v. Dragan Nikolic, Case No. IT-94-2-S, Sentencing Judgement Dec. 18, 2003.
- Prosecutor v. Dragan Nikolic, Case No. IT-94-2S, Transcript, Nov. 3, 2003.
- Prosecutor v. Erdemovic, Joint Separate Opinion of Judge McDonald and Judge Vohrah, Oct. 7, 1997.
- Prosecutor v. Krstic, Case No. IT-98-33-A, Transcript, Nov. 21, 2000
- Prosecutor v. Momir Nikolic, Case No. IT-02-60/1-S, Sentencing Judgement, Dec. 2, 2003.
- Prosecutor v. Momir Nikolic, Case No. IT-02-60/1-S, Transcript, Oct. 27, 2003
- Prosecutor v. Obrenovic, Case No. IT-02-60/2-S, Sentencing Judgement Dec. 10, 2003
- Scharf, Michael. P. "Trading Justice for Efficiency-Plea Bargaining and International Tribunals." *Journal of International Criminal Justice* 2 (2004): 1070-1081.
- Statute of International Criminal Court for Yugoslavia, <http://www.icty.org/sid/135>.
- Tepperman, Jonathan. "Truth and Consequences." *Foreign Affairs* March/April (2002): 128-145.
- Tudor, Steven. Keith. "Why Should Remorse be a Mitigation Factor in Sentencing?" *Crime Law and Philos* 2 (2008): 241-257.
- United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. "ICTY Rules of Procedure and Evidence." <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm>.
- Yaroshefsky, Ellen. "Cooperation with Federal Prosecutors: Experiences of Truth Telling and Embellishment." *Fordham Law Review* 68 (1999): 916-964

Restorative Aspects of Plea Bargaining in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)

Fateme Sadat Ghoreishi

Department of Law, University of Payame Noor

Mahdi Momeni (Ph.D.)

Department of Law, University of Payame Noor

Abstract

International criminal tribunals which have jurisdiction over crimes of genocide, crimes against humanity and war crimes are facing with many restrictions, including time and budgetary restrictions. Consequently, to speed up case processing, they have recently adopted the methods that were traditionally used by national jurisdictions. Among these methods are guilty plea and plea bargaining. Therefore, with the adoption of the Rule 62-3 of the Procedure and Evidence Rules in December 2001, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia recognized the institution of plea bargaining.

Since the restorative justice discourse has become the common discourse in the criminal justice, in this article besides defining and identifying the institution of plea bargaining, the effects of restorative justice on this institution will be examined in light of some cases of International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

Keywords: Guilty Plea, Plea Bargaining, Restorative Justice, Apology, Truth Telling.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. IV, No. 1

2016-1

- **The Analysis of Effects of Imprisonment on Prisoners Based on “Gabriel Tarde’s Imitation Laws”**
Mehdi Fazli & Shahin Darabipanah
- **Remote Testimony (Analysis Article 186 of the Islamic Penal Code)**
Abolghasem khodadi (Ph.D.) & Ali Khaledi
- **Assessing Effectiveness of Testimony Psychology in Scientific Procedure of Tehran City Courts**
Mohammad Ashouri (Ph.D.) & Asiye Akbarisharak
- **Unilateral Sanctions against Iran in the Context of International Criminal Law: Crime against Humanity?**
Sayed Ghasem Zamani (Ph.D.) & Hossein Farahi & Aramesh Shahbazi (Ph.D.)
- **The Concurrence of the International Responsibility of Individual and State for Aggression**
Hilda Rezaee & Sadegh Salimi (Ph.D.)
- **Restorative Aspects of Plea Bargaining in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)**
Fateme Sadat Ghoreishi & Mahdi Momeni (Ph.D.)

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study